Acta Baltico-Slavica

Acta Baltico-Slavica, 45
Warszawa 2021

Article No. 2589
DOI: 10.11649/abs.2589
Citation: Kasner, M. (2021). Intertekst Wilna w twórczości Vaidotasa Daunysa. *Acta Baltico-Slavica, 45*, Article 2589. https://doi.org/10.11649/abs.2589

Małgorzata Kasner
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa
malgorzata.kasner@ispan.waw.pl
https://orcid.org/0000-0003-3863-2268

Intertekst Wilna w twórczości Vaidotasa Daunysa

Immature poets imitate; mature poets steal; bad poets deface what they take, and good poets make it into something better, or at least something different (Eliot, 1920, s. 114).

Wielki talent przy najściślejszej zależności od cudzego dzieła […] *potrafi zawsze wyrazić swoją indywidualność; dla małego tylko talentu wpływy literackie mogą stać się zgubne* (Borowy, 1921, s. 45).

Celem mojego artykułu jest opis i analiza intertekstu Wilna w twórczości litewskiego poety, eseisty, działacza kulturalnego i wydawcy Vaidotasa Daunysa (1958–1995)[1].

[1] Vaidotas Daunys urodził się w Poniewieżu [lit. Panevėžys] (zarejestrowany w Rokiszkach [lit. Rakiškis]). Z Wilnem związany od czasów studiów na Uniwersytecie Wileńskim (1976–1981). Poeta, krytyk, działacz społeczno-kulturalny, wydawca, założyciel fundacji „Regnum" (Królestwo). Zginął tragicznie podczas międzynarodowych zawodów baloniarskich w Wilnie w wieku trzydziestu siedmiu lat (1995). Za życia wydał trzy książki autorskie: debiut poetycki *Metų laikai* [Pory roku] (Daunys, 1985), pochodzący z 1985 roku materiał dydaktyczny *Donelaitis: metų laikai ir erdvės* [Donelaitis: pory roku i przestrzenie] (cytuję za: Daunys, 2003, ss. 13–27), a także książkę *Vilnius: vardas ir žodis* [Wilno: imię i słowo] z esejem Vaidotasa Daunysa oraz fotografiami Vytautasa Balčytisa (Daunys, 1993a). Pośmiertnie wydano zbiór eseistyki publicystycznej *Šeštoji diena* [Dzień szósty] (Daunys, 1995b) i wybór poezji *Kelio ženklai* [Znaki drogowe] (Daunys, 1999). Tłumacz m.in. literatury rosyjskiej (Osipa Mandelsztama, Vladimira Nabokova),

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

Wybrane przeze mnie jako motto cytaty oddają zamysł mojego artykułu: poszukiwania odpowiedzi na to, jak w tekście splata się, wpływa i transformuje to, co oryginalne, z tym, co zapożyczone. Nie roszcząc sobie praw do jedynej słusznej interpretacji, do realizacji postawionego zadania wykorzystam dobrze znane i opisane w literaturze naukowej kategorie intertekstualności i intertekstu. W artykule odwołam się także do opublikowanych wcześniej artykułów i publikacji dotyczących twórczości oraz sylwetki V. Daunysa[2].

Intertekstualność to poststrukturalna kategoria pojęciowa zaproponowana w latach 60. i 70. ubiegłego wieku przez francusko-bułgarską filozof, językoznawczynię, psychoanalityczkę Julię Kristevą (Kristeva, 1969, 2015). W swoich studiach nad twórczością M. M. Bachtina, Kristeva (Kristeva, 1967) wprowadziła do naukowego obiegu kategorię intertekstualności: odnoszącą się nie tyle do analizy konkretnego tekstu, ile do refleksji nad jego miejscem między innymi tekstami, wzajemnymi interferencjami i powiązaniami, na styku których powstaje nowa jakość tekstowa określona mianem *intertekstu*. W ślad za pracami Michaiła Bachtina (Bachtin, 1975), Julii Kristevej, Rolanda Barthes'a (Barthes, 1977, 1979), Michela Riffaterre'a (Riffaterre, 1978), Gérarda Genette'a (Genette, 1982), Ruth Wodak (Wodak & Krzyżanowski, 2011), Jonathana Cullera (Culler, 2015), a na polskim gruncie m.in. Michała Głowińskiego (Głowiński, 1986), Stanisława Balbusa (Balbus, 1993), Henryka Markiewicza (Markiewicz, 1988), Ryszarda Nycza (Nycz, 1990), badacze za oczywiste uznają istnienie relacji intertekstualnych danego dzieła z zewnętrznymi wobec niego utworami i przekazami literackimi lub pozaliterackimi. W procesie wzajemnych oddziaływań (stylizacji, polemik, cytatów, aluzji i parafraz) teksty przekształcają się znaczeniowo, by stać się częścią wielkiego intelektualnego dialogu, a tym samym wspierać cyrkulację i wymianę idei kulturowych. Do swojej analizy wykorzystam definicję R. Nycza, który rozumie intertekstualność jako „kategorię obejmującą ten aspekt ogółu własności i relacji tekstu, który wskazuje na uzależnienie jego wytwarzania i odbioru od znajomości innych tekstów oraz »archi-tekstów« (reguł gatunkowych, norm stylistyczno-wypowiedzeniowych) wśród uczestników procesu komunikacyjnego" (Nycz, 1990, s. 97). Zdaniem R. Nycza „posłużenie się w jakikolwiek sposób kategorią intertekstualności wymaga z konieczności ustosunkowania się (mniej lub bardziej świadomego) do przynajmniej trzech, najbardziej

polskiej (Romana Brandstaettera, Adama Mickiewicza, Cypriana K. Norwida), łotewskiej (Inesy Zandere), włoskiej (św. Franciszka, Dantego Alighieri, Romano Guardiniego). Polski czytelnik może zapoznać się z twórczością Daunysa dzięki tłumaczeniom Barbary Kalėdy [Kaledy] (Daunys, 1993b), Andriusa Konickisa [Andrzeja Konickiego] (Daunys, 1996a), Wojciecha Piotrowicza (Daunys, 2000a, 2000c, 2001b).

[2] Zob. chociażby: Jakaitė, 2016; Kasner, 2009, 2020; Šeina, 2004; Usačiovaitė, 2007. Zaproponowane przez ich autorki ramy badawcze nie odnosiły się do postawionego przeze mnie problemu z perspektywy intertekstualnej. W artykułach szczegółowo przedstawiono biografię i drogę twórczą V. Daunysa, dlatego w niniejszym opracowaniu nie będę powyższych wątków rozwijała, ewentualnie przywołam je w formie przypisów.

kłopotliwych, problemów, a mianowicie relacji: tekst—tekst, tekst—gatunek, tekst—rzeczywistość" (Nycz, 1990, s. 101). W celu usystematyzowania obfitującego w symbole i złożoną metaforykę intertekstu wileńskich esejów Daunysa, wykorzystam zaproponowany przez R. Nycza klucz analityczny.

Dla każdego czytelnika poezji i eseistyki Daunysa, mniej lub bardziej kompetentnego „interpretanta"[3] jego utworów, Wilno to konstrukt mentalny, wielowarstwowa struktura znaczeń, złożona metafora odnosząca się do konkretnego miejsca na mapie Europy Północnej[4], politycznego centrum niepodległej od 1990 roku Republiki Litewskiej. Właśnie z tym przełomowym okresem w dziejach stolicy Litwy V. Daunys związał swoje życie prywatne i zawodowe (najważniejsze projekty społeczno-literackie). Doświadczenie schyłku epoki sowieckiej (Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej) i odradzającego się państwa litewskiego, bycie „pomiędzy" (epokami polityczno-kulturowymi) i „w" (procesie transformacji społeczno-kulturowo-ustrojowej, ale także indywidualnej, duchowej) naznaczyło twórczość i wpłynęło na osobowość Daunysa. Także w kontekście wyboru autorów i tekstów, które inspirowały go do kulturowego dialogu, stając się jego oryginalną i uniwersalną częścią.

Już wczesna liryka Daunysa z debiutanckiego tomu *Metų laikai* [Pory roku] (Daunys, 1985)[5] odwołuje się do tematyki miejskiej[6], która z czasem stanie się także ważnym motywem jego eseistyki[7]: formy łączącej poezję, prozę filozoficzną i publicystykę społeczną. To tutaj po raz pierwszy pojawiły się tematy, metafory i symbole, które twórca rozwijał (przetwarzał) przez kolejne dziesięciolecie: miasta ponadczasowego i mitologicznego, miasta, którego dzieje zapisane są w jego krajobrazie

[3] Czyli osoby, która „syntetyzując najbliższe kontekstowo semantyczne »instrukcje« odbioru danego fragmentu utworu wyznacza perspektywę jego trafnej lektury" (Nycz, 1990, s. 98). Określenie zaproponowane przez M. Riffaterre'a (Riffaterre, 1988).

[4] Według klasyfikacji ONZ z 2017 roku. Więcej zob. Szczygłowski, 2020.

[5] Do tomu weszły wiersze i tłumaczenia powstałe od końca lat 70. do tragicznej śmierci w 1995 roku.

[6] Tematyka miasta została utrwalona w litewskiej liryce dzięki modernistom. Do dziś aktualna jest ekspresjonistyczna opozycja miasta i wsi, tego, co obce vs własne (litewskie). Jej prekursorem był Julius Janonis, potem tę tradycję kontynuował Vytautas Montvila akcentujący socjalne, proletariackie aspekty miasta. Ta tematyka umocniła się w dwudziestoleciu międzywojennym (Kazys Binkis, Juozas Tysliava, Salys Šemerys, Bronius Raila, Kazys Boruta, Jonas Aistis, Antanas Miškinis). Z powodów politycznych temat Wilna był mitologizowany w kontekście heroiczno-patriotycznym. W drugiej połowie XX wieku w poezji litewskiej uwydatniły się różne strategie wobec tematyki miejskiej: nurt kulturowo-opisowy (Eduardas Mieželaitis), mitologiczno-metafizyczny (Kornelijus Platelis), demitologizujący (Gintaras Patackas, Vytautas Rubavičius, Almis Grybauskas i in.). Więcej zob. Kalėda, 2005, ss. 61–76; Peluritytė-Tikuišienė, 2016, ss. 25–38; Šiukščius, 1999; Tūtlytė, 2003, ss. 120–121.

[7] Za pierwszy zbiór litewskich esejów historycy literatury uznają *Dievo šypsenos* [Uśmiechy Boga] J. A. Herbačiauskasa (J. A. Herbaczewski, 1876–1944) z 1929 roku (Herbačiauskas, 1929). W okresie Litwy Sowieckiej eseistyka była gatunkiem zmarginalizowanym, by stać się popularną po odzyskaniu niepodległości. Najbardziej znani litewscy eseiści: T. Venclova, M. Martinaitis, K. Platelis, V. Kukulas, G. Beresnevičius, G. Adomaitytė i in.

i przyrodzie, miasta wiary[8]. Dorobek poetycki[9] Daunysa ilustruje proces ewolucji od **miasta osobistego** i **psychologicznego** (zindywidualizowanego miejsca przeżyć podmiotu lirycznego, w którym historia dzieje się tu i teraz) do **meta-miasta** i **filozofii miasta** (idei Wilna ponadczasowego, wspólnotowego, sakralnego).

Daunys jako lituanista, krytyk literacki i wydawca był twórcą świadomym zasobów własnej kultury literackiej i chętnym do podejmowania dialogu[10]. Jego *Pory roku* wpisują się w długą tradycję literatury litewskiej: zaczynając od Kristijonasa Donelaitisa (1714–1780) i jego *Metai* [Pory roku][11] – pierwszego poematu w języku litewskim (wydanego po raz pierwszy w 1818 roku), po symbolistę Vincasa Mykolaitisa-Putinasa (1893–1967), katastrofistę Oskara Miłosza (lit. Oskaras Vladislovas Liubič-Miloš-Milašius, 1877–1939) i egzystencjalistę Vytautasa Mačernisa (1921–1944). Osią semantyczną debiutu Daunysa jest czas (pory roku) w przestrzeni, a właściwie zmiany, przemiany przestrzeni (zewnętrznej, jak i wewnętrznej) w czasie. W duchu neoromantycznej wizji świata podmiot liryczny poszukuje w nim harmonii i porządku; z neoromantykami łączy tę lirykę także kompozycja, obrazowanie, rytm i muzyczność języka poetyckiego[12]. W wierszu *Preludium* poznajemy osamotnionego poetę poszukującego własnej drogi, tożsamości, miejsca w spowitym deszczem mrocznym mieście[13]:

---

8 Czego przykładem są eseje Daunysa, m.in. *Wilno: imię i słowo* (Daunys, 1993b), *Wilno jako symbol wiary* (Vilnius kaip tikėjimo simbolis, Daunys, 2007, 64-69), *Wiara i krajobraz* (Tikėjimas ir vietovaizdis, Daunys, 2007, 92-104).

9 Wszystkie pojawiające się w artykule tłumaczenia z języka litewskiego, jeśli nie podano inaczej, są mojego autorstwa – M. K.

10 V. Daunys był także autorem artykułów krytycznych i historycznoliterackich wydanych w 2003 roku w tomie *Pastoviųjų vertybių versmė: literatūros kritika* [Źródło niezmiennych wartości: krytyka literacka] (Daunys, 2003). Znalazły się tam m.in. *Donelaitis: metų laikai ir erdvės* [Donelaitis: pory roku i przestrzenie] (Daunys, 2003, ss. 13–27), *Vytautas Mačernis ir jaunoji poezija* [Vytautas Mačernis i młoda poezja] (Daunys, 2003, ss. 52–58), *Filosofiškumas V. Mykolaičio-Putino poezijoje* [Filozoficzne aspekty poezji V. Mykolaitisa-Putinasa] (Daunys, 2003, ss. 205–271). Tematem pracy magisterskiej Daunysa była twórczość V. Mykolaitisa-Putinasa, w tym kierunku zmierzały także jego plany na przyszłą pracę doktorską. Pochodzącemu ze Żmudzi Mačernisowi poświęcił wiersz *Paskutinė Mačernio nuotrauka* [Ostatnie zdjęcie Mačernisa] (Daunys, 1999, s. 47). Zob. także Daujotytė 2015; Jakaitė, 2016; Tūtlytė, 2003.

11 Zob. Donelajtis, 1982. W polskiej tradycji znane także jako *Rok* (Donalitius, 1933; w tłum. etnografa Kazimierza Pietkiewicza [1910–1983]). Ten wariant tytułu przywołuje także Zygmunt Stoberski w *Historii literatury litewskiej* (Stoberski, 1986, ss. 24–31).

12 Stąd pojawiające się w tytułach wierszy terminy muzyczne (preludium, koncert, allegro non molto, staccato, finale), wybitni kompozytorzy (J. S. Bach, A. Vivaldi). Wykorzystanie stylizacji muzycznych, muzyczne cytaty (np. *Cztery pory roku* Vivaldiego) łączą Daunysa z jego mistrzem V. Mykolaitisem-Putinasem, dowodzą także uniwersalności jego poetyckiego obrazowania. Muzyczność jest ukryta także w strukturze wierszy, leksyce i tropach stylistycznych (aliteracje, onomatopeje, pauzy). Interesujące jest także to, że cytaty [zaczerpnięte] z poezji Daunysa (obok Mickiewicza, Miłosza, Sarbiewskiego, cytatów biblijnych itd.) stały się swoistym intertekstem (też wileńskim!) oratorium wybitnej współczesnej litewskiej kompozytorki Onutė Narbutaitė *Centones meae urbi* (1997).

13 O przestrzeni miejskiej w poezji V. Daunysa, zob. szkic Viktoriji Šeiny (Šeina, 2004).

[...]
laiptai gyjantys lyjantis miestas
gatvių juostoj kelionių delčia
kiek stočių tiek likimų o čia
vėjas

(Daunys, 1999, s. 15)[14]

Scenografię tych poszukiwań stanowi przestrzeń miasta zdominowana przez stłumione barwy jesieni albo potęgującą poczucie wyobcowania biel zimy:

Vienatvei mano nupiešta žiema,
Baltoj pakrantėj, linijose aikščių, [...]
Vienatvei mano palikta žiema,
Ne už langų ji manyje keliauja [...]

(Daunys, 1999, s. 23)[15]

To miasto jesienne, deszczowe, zimowe, o zmierzchu, wietrzne, rzadziej miasto słoneczne, wiosenne (Daunys, 1999, ss. 23–25 [*Metų laikai*]). Ważnymi elementami tej miejskiej scenografii są: brama, którą otwiera wiatr (Daunys, 1999, s. 15 [*Preliudas*]), wilgotne podwórza i przedsionki domów (Daunys, 1999, s. 21 [*Trio*]), labirynt ulic, zaułki, głębie ślepych uliczek (Daunys, 1999, ss. 44–45 [*Rudens patekėjimas*][16]); Stare Miasto to nadzieja poezji, bo „jesienne drogi wybrały to miasto"[17] (Daunys, 1999, s. 60 [*Finale*]).

Co ciekawe, mimo że w tomie nie pojawia się nazwa opisywanego miejsca[18], to jednak nietrudno w tych obrazach rozpoznać Wilna, które poeta nazywa po prostu *swoim miastem*. Daunys pisze o nim z dwóch perspektyw: wewnętrznej (z przestrzeni miejskiej na świat) lub zewnętrznej (ze świata na miasto). Pierwsza z nich zakłada, że podmiot liryczny (błądzący po ulicach, zakątkach i podwórzach *swojego miasta*) jest jego integralną częścią; druga – obiektywizuje doświadczenie konkretnego miejsca (co np. szczególnie dobrze widać w utworach nie-wileńskich)[19]. Szkicowany przez poetę przestrzenny plan *jego miasta* przedstawia miejski krajobraz (sploty ulic, podwórza, bramy, kościoły, klasztory) wpisany w naturę (rzeka, dolina, wzgórza;

[14] W przekładzie polskim W. Piotrowicza: „w mieście siąpie na zdrowie ulicom / schodom kwadrze ostatniej podróży / ileż losów przystani wywróży / ten wiatr" (Daunys, 2001a, s. 273).

[15] „Dla mojej samotności ten zimowy rysunek, / Na białym nabrzeżu, w liniach placów, […] / Dla mojej samotności ta opuszczona zima / Nie za oknem, ale we mnie wędruje" (tłum. M. K.).

[16] Pol. *Początek jesieni*.

[17] Oryginał lit. „Rudens keliai šį miestą pasirinko".

[18] W debiutanckim tomie pojawiają się m.in. następujące nazwy topograficzne: Šventoji, Ventės ragas, Karvaičiai, Nida, Pirčiupiai. W późniejszych wierszach, do których pisania Daunys wraca pomiędzy swoimi esejami i działalnością kulturalno-społeczną, miejsca są określone nazwą i czasem ich powstania. Poszerza się także *geografia poetycka* Daunysa o Tallinn, Petersburg, wybrzeża Adriatyku, Ljublanę.

[19] Co ciekawe, zmiana perspektywy nie musi się wiązać ze zmianą przestrzenną, a pewnym zabiegiem formalnym – wprowadzeniem formy dialogu z *Ty lirycznym* (ukochaną, przyjacielem, ojczyzną, Bogiem).

zjawiska atmosferyczne: deszcz, śnieg, wiatr). Obraz miasta na pograniczu jesieni i zimy, opadające liście, pierwszy śnieg, opozycja pór roku, światła i ciemności, tęsknota za „Tym, który jest" (Daunys, 1999, s. 24 [*Metų laikai*]), w którego obliczu poeta stawia najważniejsze pytania o sens życia i śmierci – wszystko to zbliża Daunysa do austriackiego symbolisty, prekursora egzystencjalizmu R. M. Rilkego (1875–1926)[20] i wpisuje jego lirykę w paradygmat filozoficzno-metafizyczny:

Lietaus mieste, naktų lygumose
Tave šalvena medžiai, laikas tiksi,
Kaip Nemunas, keliaujantis į Stiksą,
Nebetelpu aš savo metų laikuose. [...]
Ne kryžkelės, ne linijos namų,
Ne vieškelis, grižtąs iš tolumų,
Dar kartą tavo valandom einu,
Iš pelenų, iš auštančių dienų.
(Daunys, 1999, s. 25)[21]

Poetycka kreacja miasta zostaje wpisana w dwa rytmy czasowe: zwyczajnej codzienności i czasu wyjątkowego, nie do ogarnięcia ludzkimi zmysłami. Czas święty, liturgiczny, czas osobistej modlitwy-spowiedzi, oczekiwania na Boże miłosierdzie, przenika nie tylko duszę podmiotu lirycznego dramatycznie poszukującego Boga, ale także *duszę* miasta. W wierszu *Keturios*[22], którego oś tematyczno-znaczeniową stanowi cytat z Psalmu 27 [26] „Dominus illuminatio mea, et salus mea", centrum miejskiego krajobrazu tworzą „wypalone domy nowego przedmieścia"[23]:

Neapleisk manęs išdegusiam priemiesty, [...]
Viešpatie, aš prašau ne vasaros atilsio,
o atilsio Tavo miegančiai vasarai.
[...]

Man sunku įžiūrėti, kur dvelkia Tavoji teisybė,
kokiose priemesčio dykvietėse jį gailiai plevena,
bet kuo gailesnis ruduo,

---

[20] W 1975 roku zostaje wydany tom tłumaczeń poezji Rilkego na litewski *Poezija* (Rilkė, 1975). Zdaniem R. Tūtlytė to Rilke zaktualizował znaczenie poetyckich pytań i dał impuls do rozwoju litewskiej liryki medytacyjnej, w której kręgu znajduje się twórczość V. Daunysa. Więcej na ten temat zob. Tūtlytė, 2006. Nie jest przypadkiem, że kierowane przez Daunysa wydawnictwo „Regnum" w 1992 roku opublikowało *Listy do młodego poety* w tłum. Antanasa Gailiusa (Rilkė, 1992).

[21] „Mieście deszczu, na równinach nocy / otulają cię pokryte mrozem drzewa, upływa czas. / Jak Niemen płynący do Styksu, / Nie mieszczę się już w swoich porach roku. / […] To nie skrzyżowanie, nie linie domów, / Nie gościniec wracający z dali, / Znowu idę śladem twoich godzin / Z popiołu, z brzasku dni" (tłum. M. K.).

[22] Pol. *Czwarta*. W oryginale lit. „keturios" znaczy dosłownie „cztery". Kontekst wiersza sugeruje wczesną porę dnia, godzinę czwartą.

[23] W orygyginale lit. „išdegę namai naujojo priemesčio".

tuo tylesni mano žodžiai,
tarnystė, kurios bijosi vėjai[24].
(Daunys, 1999, s. 114)

Spalone „pustynne" miasto jest częstym symbolem nie tylko liryki, ale także eseistyki Daunysa[25]. Poza dosłownym odczytaniem (miejsce wypalone słońcem, puste i bez życia), czy potocznie metaforycznym („pustynia ducha", „człowiek jako pustynia"), jest to także miejsce kuszenia Chrystusa, w którym wiara staje naga (obnażona) w obliczu Boga. Biblijna symbolika pustyni wiąże się z powołaniem narodu wybranego do wyjścia z „domu niewoli" i podjęcia wędrówki do Ziemi Obiecanej. „Wyprowadził nas Pan z Egiptu mocną ręką i wyciągniętym ramieniem wśród wielkiej grozy, znaków i cudów" (Pwt 26,8). Pustynia (lit. *dykuma*, ale także lit. *dykumvietė* 'miejsce opustoszałe, zdziczałe') to miejsce próby i potencjalnej przemiany, której poddany bywa nie tylko człowiek, ale także zbiorowość. W eseistyce Daunysa to Litwa i jej mieszkańcy:

> Pustynia oznacza miejsce, gdzie wiatr wzmaga cierpienie i pragnienie, a osłabia serce, nagi puls życia. Ale pustynia może także oznaczać coś innego: pustego człowieka, unicestwionego albo samounicestwiającego. Dlatego gdy mówimy, że Litwa wraca z pustkowia po pięćdziesięciu latach duchowego dewastowania, nie powinniśmy być zbyt dumni. Nie bez znaczenia jest, jaki człowiek stamtąd wraca (Daunys, 1995b, s. 16; datowany 28 listopada 1992).

Formacyjne znaczenie „przechodzenia przez pustynię", którego efektem ma być odbudowa zaufania i umocnienie wiary to ważny lejtomotyw późnej twórczości V. Daunysa[26]: „A czasem wydaje się, że miasto to pustynia. Każdy z nas ma swoje własne Wilno, takie, jakim je widzi" (Daunys, 1995b, s. 66). Chociażby jedna kropla krwi Sprawiedliwego, a szerzej: choćby jedno Boże słowo, może przywrócić miasto do życia, nadać kształt *nowemu miastu*:

tegu nulaša nors vienas lašas į šį išdegusį miestą,
nors vienas lašas Tavo kraujo teisybės,
Tavo sandoros, be kurios nėra naujojo miesto,
vien nepalenkiamas dėsnis[27].
(Daunys, 1999, s. 113)

---

[24] „Nie zostawiaj mnie samotnego na wypalonym przedmieściu, […] Boże, nie proszę dla siebie o letnie wytchnienie / , ale o Twój wiekuisty pokój dla śpiącego lata. / […] Trudno mi dostrzec, gdzie unosi się delikatne tchnienie Twojej sprawiedliwości / jakie zdziczałe i opustoszałe przedmieścia miłosiernie spowija / ale im bardziej miłosierna jest jesień / tym cichsze stają się moje słowa / posłannictwo, której boją się wiatry" (tłum. M. K.).

[25] Korzystam z esejów Daunysa zebranych w tomach *Šeštoji diena* [Dzień szósty] (Daunys, 1995b) i *Kūrybos karalystės šviesa* [Światło królestwa twórczości] (Daunys, 2007).

[26] Co miało bezpośredni związek z jego biografią i doświadczanymi przemianami duchowymi, o czym więcej Kasner, 2020, ss. 71–72.

[27] „Niechaj spadnie choćby jednak kropla na to wypalone miasto / choć jedna kropla krwi Twojej sprawiedliwości / Twojego przymierza, bez którego nie ma nowego miasta / jedynie niezłomne zasady" (tłum. M. K.)

Niestabilne czasy przemian polityczno-społecznych przełomu lat 80. i 90. XX wieku na Litwie były dla V. Daunysa okresem poszukiwania nowych form wyrazu artystycznego, a także intensywnego zaangażowania w życie społeczno-literackie w warunkach nieuregulowanego wolnego rynku (zob. więcej Šliogeris, 1996, s. 6). To, co w jego działaniach na pierwszy rzut oka wyglądało na impulsywne, pośpieszne, znajdowało przeciwwagę w głębokim metafizycznym rozumieniu otaczającego go świata: sztuki, polityki, rodziny, przestrzeni. W tym kręgu znalazło się także gwałtownie zmieniające się Wilno przełomu lat 90. Szare, zaniedbane, naznaczone doświadczeniem totalitaryzmów miasto zostało przez twórcę przeniesione z wymiaru *profanum* w wymiar *sacrum*, a obszar komunikowania się tych sfer tworzy „genetycznie" poetycki i twórczy charakter litewskiej stolicy[28]. Daunys stwierdzał:

> To historia wykreowała obraz Wilna, ale właśnie poezja jest sposobem, aby ten obraz zobaczyć. Głosi ona, że opiewane w niej miasto to nie tylko geografia, ale także metafora. Poezja jest świadectwem energii narodu służącej do akumulacji swoich sakralnych centrów, nadawania sensu znajdującym się tam rzeczom (Daunys, 2007, s. 61).

W poetycką rozmowę o Wilnie został włączony polski noblista Czesław Miłosz, w ślad za którym Daunys porównuje litewską stolicę do Krakowa. Jednak centrum Krakowa to jasno określony rynek, a Wilna? To dolina Wilii (lit. Nėris) i Wilejki (lit. Vilnia, Vilnelė), góra Giedymina (Góra Zamkowa), Katedra i plac Katedralny położone w dawnej pogańskiej dolinie Świętoroga (lit. Šventaragio slėnis) na przecięciu najważniejszych osi miasta? „W tym zbiegu rzek jest cały świat. I wypisane to znajdziesz na suchym bruku zaułka" – pisał w eseju *Wilno: imię i słowo* V. Daunys (Daunys, 1993b, s. 9)[29]. W tekstach Daunysa sercem miasta jest konkretne miejsce: to plac Katedralny – centrum, kamień węgielny miasta (Daunys, 1993b, s. 3); to dolina Świętoroga, gdzie przetrwała harmonia świata, gdzie człowiek może „usłyszeć jak oddycha trawa, ogrzewa się kamień, słucha drzewo, odpoczywa człowiek i cicho zachodzi słońce" (Daunys, 2007, s. 218). To także realna część rzeczywistego miasta, do którego najnowszej historii odwołuje się Daunys:

> Główny plac Wilna nie tak dawno (w czasach sowieckich) był nazywany placem Giedymina. Teraz to plac Archikatedralny. Jednak zmiana nazw nie tak szybko wpływa na zmianę rzeczy. I dawniej, i teraz to przypominające pustynię, rozciągające się obok

[28] Socjolog i antropolog Émile Durkheim (1858–1917) pisał: „Cechą wyróżniającą myśli religijnej jest podział świata na dwie sfery obejmujące, jedna – wszystko, co święte, druga – wszystko, co świeckie. […] Skała, drzewo, źródło, kamień, kawałek drewna, dom, słowem – jakakolwiek rzecz może być święta. […] *sacrum* i *profanum* umysł człowieka zawsze i wszędzie pojmuje jako odrębne gatunki, jako dwa światy niemające ze sobą nic wspólnego" (Durkheim, 1990, ss. 31–33). Ta opozycja może być jednak naruszona, a jej granice przesunięte, bo „sacrum nie jest jednak wartością absolutną, ale określaną przez poszczególne sytuacje" (Burszta, 1998, ss. 102, 104).

[29] Na język polski cytowany w artykule album–esej *Wilno: imię i słowo* (Daunys, 1993b) przełożyła Barbara Kalėda (Kaleda).

> Archikatedry miejsce wygląda jakby nie było przeznaczone dla człowieka. [...] Ten plac jest najpiękniejszy, gdy znika, rozpuszcza się w śniegu lub w mroku (Daunys, 1995b, s. 138; datowany 16 kwietnia 1994).

Rumuński antropolog i religioznawca Mircea Eliade (1907–1986) w studium *Sakralne i świeckie* (cytuję za: Eliade, 1970, ss. 53–194) przedstawił teorię sakralnego pochodzenia miasta jako fenomenu niebiańskiego, miejsca porządku i świętości (w opozycji do otaczającego go chaosu), bo jak powiedział Salomon: „I kazałeś mi budować kościół na górze twej świętej i w mieście mieszkania twego ołtarz na podobieństwo przybytku twego świętego, który zgotowałeś od początku" (Księga Mądrości, 9, 8). O semiotyce i mitologii miasta[30] pisali Władimir Toporow (1928–2005) i Jurij Łotman (1922–1993), podkreślając, że pod widzialną warstwą miasta kryje się miasto *niewidzialne* – „mitologiczno-rytualny substrat, inicjujący złożony proces semiotyzacji miasta, który przemienia je w nowy tekst kultury" (Żyłko, 2000, s. 8). Takie myślenie o Wilnie, choć niebezpośrednio, stało się inspiracją i tworzywem dla mitologiczno-historycznego obrazu litewskiej stolicy w twórczości Daunysa:

> Góra Giedymina to symbol osadnictwa litewskiego, symbol opierający się na tradycji ciągłości. To symbol, który przypomina narodowi, że posiada on tron. Posiada także jeźdźca-rycerza, Vytis [Pogoń – M. K.]. Rycerz to symbol przestrzeni i wolności. Tron symbolizuje czas (ciągłość w czasie) i stabilność (Daunys, 1995b, s. 26; datowany 16 stycznia 1993).

Historia to przede wszystkim czasy Litwy przedchrześcijańskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, wielkich książąt litewskich: miasto Mendoga i miasto Giedymina „teraz są jak naczynia połączone" (Daunys, 1993b, s. 22). Miasto stworzone w dolinie wokół świątyni (później katedry) to najważniejsza część tej historii: „Wilno wyrosło z doliny, z cienia Twojej szaty, z gęstwiny [...]. I chociaż nie może dojrzewać miasto, które posiane jest w cieniu – to miasto dźwignęło się w górę i przetrwało" (Daunys, 1993b, s. 22). Wertykalny obraz miasta położonego pośród dolin i wzgórz (góra vs dół) kopiuje kosmogoniczną symbolikę osi świata, *axis mundi* i katedry (świątyni) jako *środka* świata: „świątynia, miejsce *par excellence,* święte, dom boży, wciąż od nowa uświęca świat, gdyż zarazem przedstawia go i obejmuje" (Eliade, 1970, s. 83). Oto hierofania ustanawiająca stały i niezmienny punkt w niejednorodnej religijnie rzeczywistości[31]: „Co głosi nam strzelista kolumna? Głosi, iż śmierć pokonano. Tutaj jest tron mój" (Daunys, 1993b, s. 3).

Zdaniem litewskiej literaturoznawczyni A. Peluritytė-Tikuišienė, w literaturze litewskiej *centrum* było związane z dyskursem chrześcijańskim, który na oddalonych kulturowo pograniczach został naznaczony m.in. tradycją: archaiczną, magiczną, a nawet szamańską. Autorka podjęła się interpretacji Wilna, głównej idei konstytu-

---

[30] W tym także Wilna, zob. Toporow, 2000.

[31] Zdaniem M. Eliadego: „Dla człowieka religijnego przestrzeń nie jest jednorodna; są w niej rozdarcia, pęknięcia: są fragmenty przestrzeni jakościowo różne od innych" (Eliade, 1970, s. 53).

ującej nowoczesną tożsamość litewską, jako miasta wyrosłego z marzenia sennego. Ten początek (sen wielkiego księcia litewskiego Giedymina) nadaje Wilnu unikatowy charakter miasta–miejsca „nie tylko starej indoeuropejskiej religii, ale także szamanizmu. We współczesnej literaturze litewskiej tematy śmierci i snu, przebudzenia i odrodzenia, wieczności i tymczasowości są konsekwentnie wpisywane w rejestr semantyczny Wilna" (Peluritytė-Tikuišienė, 2016, s. 27).

Znakomitą ilustracją tej tezy jest przywoływany już powyżej album–esej[32] Daunysa o symbolicznym tytule *Vilnius: vardas ir žodis*[33] (Daunys, 1993a). Poeta określa Wilno jako „miasto jedyne" (Daunys, 1993b, s. 11), „nasze miasto białe – Wilno" (Daunys, 1993b, s. 21), „miasto, gdzie jeden kielich jest utajony, a drugi wylany" (Daunys, 1993b, s. 16). To miasto rodzące się jak wiersz – sylaba po sylabie: „Słowo tworzy miasto, imię je przywołuje. A gdy wymówisz je, ujrzysz miasto, nie tylko istniejące, ale też odzywające się" (Daunys, 1993b, s. 2). Oprócz Słowa–Logos stwarzającego miasto, w eseju pojawiają się także inne powiązane z miastem symbole: kamień, brama, owal, kielich. To kamienne słupy Giedymina wyrzeźbione w leżącym nad rzeką kamieniu, kamień z symbolami alfy i omegi „końcem umieszczonym w początku" (Daunys, 1993b, s. 28), ale także kamień jako podstawa, *skała* wiary: kamień węgielny wileńskiej katedry[34]. Podobnie jak w liryce, tak i w eseistyce Daunysa ważnym intertekstem wileńskim, a nawet architekstem jest Biblia[35]. Początki miasta są łączone z przypowieścią o kamieniu odrzuconym przez budujących, który stał się kamieniem węgielnym (Ps 118,22) (Daunys, 1993b, s. 3). Wilno to miasto miłosierdzia, które symbolizuje Matka Boża Ostrobramska i Ostra Brama (Daunys, 1993b, s. 2); to także *stolica* Chrystusa Króla, w której znajduje się jego królewski tron (Daunys, 1993b, ss. 26, 34) i znany z legend arturiańskich święty Graal[36] (Daunys, 1993b, ss. 15, 17–18): „Być może dlatego tak nostalgicznie powracam do mówienia o Wilnie, jakby był w nim ukryty mistyczny kielich, który może na wytłumaczyć świat, a światu – nas" (Daunys, 2007, s. 75, 26.03.1991).

„Te trzy słowa – *Wilno, wiara, symbol* [...]" konstytuują miasto jako miejsce teologiczne, *locus theologicus*, jako miejsce *próby* i *przemiany*:

> Wilno to znak, sprawdzian czystości, otwartości, obnażenia mojej duszy; Wilno to próba, która mi powie, czy jestem wart starań życia, czy nie. Nie tylko pokolenie moje,

[32] Dokładnie jego dwie wersje językowe: litewska i polska, obie wydane w 1993 roku. W bibliografii oznaczone jako Daunys, 1993a (wersja litewska) i Daunys, 1993b (wersja polska).

[33] Por. przyp. 1.

[34] Badaczka twórczości V. Daunysa Elvyra Usačiovaitė zwrócila uwagę, że jego zainteresowanie kamieniem jako tworzywem poetyckim mogło być związane z fascynacją liryką akmeisty Osipa Mandelsztama (1891–1938) i jego tłumaczeniami na język litewski (por. Usačiovaitė, 2007, s. 18).

[35] O roli Biblii w literaturze litewskiej zob. Čiočytė, 1999.

[36] Ten symbol stał się logotypem założonej przez Daunysa w roku 1991 Fundacji Regnum (interdyscyplinarnego projektu kulturalnego obejmującego wydawnictwo, almanach i zespół muzyki klasycznej). Zob. Kasner, 2020, s. 74.

> trzydziestolatków, ale i inne, młodsze i starsze, przybyły do Wilna jako faktu teraźniejszego, jak do przestrzeni, w której ukryty jest kod wieków egzystencji; większość z nas to przybysze albo ci, którzy teraz odnajdujemy Wilno [...]. I dlatego Wilno jest jak próba (Daunys, 2007, s. 65, datowany 11 października 1991).

W eseju *Mano Karalius atėjo…* [Mój Król przyszedł…] Daunys cytuje i rozwija słowa francuskiego dyplomaty, symbolisty, pisarza katolickiego Paula Claudela (1868–1955), snując opowieść o *królewskim mieście*, wydobytym z chaosu wileńskim Regnum (Daunys, 2007, s. 75). Odradzająca się „z szarości sowieckiego spustoszenia" (Czyżewski, 1994, s. 175) stolica niepodległej Litwy „[...] wprowadza pokój między sprzecznościami, jest znakiem sakramentalnym, który przechował pamięć o królewskim tronie. Wilno jest nadzieją [...]" (Daunys, 2007, s. 75). W idei Wilna–Królestwa (Bożego) można dostrzec wpływy bliskiego Daunysowi św. Augustyna (354–430). Augustiańska teologia odwołuje się do dualizmu *civitas Dei* i *civitas terrena*. Jak pisał św. Augustyn w dziele *O państwie Bożym* (413–427):

> Dwie miłości więc powołały dwa państwa: miłość własna, posunięta aż do pogardy Boga, powołała państwo ziemskie; miłość Boga zaś posunięta aż do pogardzania sobą, powołała państwo niebieskie. Pierwsze szuka chwały w sobie, drugie w Panu. Bo pierwsze pragnie ją zdobyć u ludzi, dla drugiego zaś najważniejszą chwałą jest świadek jego sumienia, Bóg (Augustyn, 1977, s. 162).

Zdaniem Daunysa, te dwa rozdzielone miasta mogą się spotkać w *civitas peregrina:* „W ten sposób Boże miasto zaznacza swoje miejsce w duszy wędrującego pielgrzyma; błądzącego przemienia w wędrującego" (Daunys, 2007, ss. 139–140). Poszukiwanie Bożego miasta–państwa polega na odkrywaniu w otaczającym świecie pierwiastków duchowych, ideałów (piękno, dobro, wolność). Wilno jako Regnum jest symboliczną przestrzenią[37], w której człowiek–wędrowiec staje się twórcą działającym w zgodzie z Bożym planem: „bez twórczości człowiek nie może być też człowiekiem wiary" (Daunys, 2007, s. 65).

Na pytanie o istotę Wilna nie można odpowiedzieć jednoznacznie, „gdyż jednoznaczna odpowiedź unicestwia zarówno ducha Wilna, jak i samego poetę (Daunys, 2007, s. 61). A duch tego miasta w ciągłej zmianie i „zmienia się tak, by być świadectwem tego, co niezmienne" (Daunys, 2007, s. 70). Idea Wilna jako miasta polifonicznego i polisemicznego[38], ojczyzny pisarzy tworzących i żyjących poza językiem litewskim, niełatwo wpisywała się w nurt ideowy litewskiego odrodzenia państwowego

[37] Logotyp autorstwa Kęstutisa Grigaliūnasa w formie kielicha z tryskającą wodą nawiązywał do chrześcijańskiej symboliki źródła. Kielich okalał napis: „REGNUM JEST KSIĘGĄ POŚWIĘCONĄ TWÓRCZOŚCI, KRYTERIOM, KTÓRE UWIDACZNIAJĄ SIĘ W TRADYCJI, WSZYSTKO TO JEST DEDYKOWANE, WYDANE I WYDRUKOWANE W STOLICY LITWY WILNIE ANNO DOMINI MCMXCII".

[38] To wątek rozwijany także w *Dialogu o Wilnie* (1979) Cz. Miłosza i T. Venclovy. Twórcy powrócili do niego w esejach z 2000 roku. Miłosz nazwał nawet Wilno miastem „semantycznego nieporozumienia" (Grass i in., 2001, s. 78).

i etnicznego. Współtwórca almanachu „Regnum" współpracownik i przyjaciel Daunysa, filozof Arvydas Juozaitis pisał:

> Wilno jest naszym losem. I jak każdy los, niesie ze sobą ciągłe napięcia i próby. Wilno jest naszym oknem na świat, naszym wyzwoleniem z zamkniętego w sobie patriotyzmu i prowincjonalizmu. [...] Kiedy spojrzymy w niezbyt nawet odległą przeszłość, to dostrzeżemy jak miasto katastrofalnie pustoszało i ponownie się odradzało, jak wielu mieszkańców, czasem wręcz połowa, opuszczało Wilno w ciągu jednego roku, jak innych wynarodowiano lub przesiedlano, jak wreszcie znikały całe warstwy kulturalne. [...] Nigdzie indziej na Litwie nie odczuwa się tak namacalnej wielkości i sprzeczności przemian, jak w tym mieście (Juozaitis, 1994, ss. 178–180).

V. Daunys, choć nie był z urodzenia wilnianinem, szybko zrozumiał, czym jest unikatowa duchowość Wilna, jego słynne *genius loci*, jednoczące w imię twórczości różnych i poróżnionych dziejowo mieszkańców litewskiej stolicy:

> Dlatego gdy chcę wymówić to miasto, słyszę szemranie wszystkich słów. Ale jednocześnie oswajam to jedno jedyne. Jest tu i Litwin, i Grek, i Żyd, i Polak, i Prus, i Karaim, i Tatar. Ale zarazem nie ma tu ani Greka, ani Żyda… Tylko jedyne słowo, które wymówione staje się imieniem (Daunys, 1993b, s. 10).

V. Daunys budował swoją wspólnotową wileńską tożsamość w dialogu z wielokulturową tradycją literacką, z mesjanistą Mickiewiczem, katastrofistą Miłoszem, wizjonerem Milašiusem (Oskarem Miłoszem), których nazywa poetami „o wyostrzonym metafizycznym słuchu" (Daunys, 2007, s. 62); twórcami „o szczególnym kodzie genetycznym wileńskiej przestrzeni" (Daunys, 2007, s. 62). Wyjątkowo ważne było dla Daunysa nawiązanie dialogu z Mickiewiczem. Jednym z takich przykładów jest cytat ze *Stepów Akermańskich*. Jak w filmowym kadrze widzimy odjeżdżającą postać, alter ego Mickiewicza i głos narratora: „[...] A jednak słyszę jak wóz w wyschniętym stepie staje, jak skrzypią jego koła, prychają konie. Widzę jak odwracasz się i wstecz spoglądasz po raz ostatni" (Daunys, 1993b, s. 24). Na słynne „Jedźmy, nikt nie woła" odpowiada: „Myliłeś się. To ja wołałem" (Daunys, 1993b, s. 24)[39]. Oto kulturowe spotkanie, interferencja tekstu Mickiewicza i tekstu Daunysa[40], historii i współczesności, które tworzą nowy wielopłaszczyznowy intertekst wileński. Wilno to z jednej strony Miłoszowe „miasto bez imienia", zaś z drugiej Daunysowe „miasto bez ojczyzny", które w czasach przełomu dla wielu litewskich poetów wciąż pozostawało „obce i nielitewskie". Daunys tłumaczył to nastawienie tak:

[39] W eseju ****Miałeś być w drodze…* czytamy: „Adam Mickiewicz usłyszał pewnego razu, że jest wołany. Zatrzymał swój wóz w szczerym polu, odwrócił się. Spojrzał w górę, ku północy, tam, gdzie została jego Litwa. Nadsłuchiwał. Po czym rzekł do woźnicy: »Jedźmy. Nikt nie woła«" (25 lutego 1995 roku; Daunys 2000b, s. 102).

[40] V. Daunys przywoływał postać i twórczość A. Mickiewiczowi w swoich wierszach i esejach. W języku polskim: V. Daunys, *Dziady (Tryptyk Adamowi Mickiewiczowi)* (Daunys, 1995a, s. 5), *Dziady (Tryptyk ku czci Adama Mickiewicza)* (Daunys, 2000a, ss. 106–108].

> Założenie, że Wilno jest dla Litwinów miastem obcym, albo że Litwini tego miasta nie budowali, jest prawie tak samo niesłuszne jak wypowiedź, że w Wilnie nie było Żydów. [...] Sedno problemu tkwi nie w tych Litwinach, którzy Wilno budowali czy budują, a w tych, którzy tu przybywają i nie wiedzą, co mają począć (17 grudnia 1994 rok; Daunys, 2000c, ss. 99–100).

Analiza intertekstu miasta w liryce Daunysa pokazała jak ważne miejsce wśród jego lektur formacyjnych zajmowała filozofia (zob. więcej Konickis, 2017). Obok filozofii światowej (Władimira Sołowjowa [1853–1900], Piotra Czaadajewa [1794–1856], Nikołaja Bierdiajewa [1874–1948]; francuskiego teologa Pierre'a Teilharda de Chardin [1881–1955], Meraba Mamardaszwilego [1930–1990], św. Augustyna [354–430], Mistrza Eckharta [ok. 1260–1327/1328]), także filozofia litewska: Antanas Maceina[41] (1908–1987), Juozas Girnius[42] (1915–1994) i Arvydas Šliogeris (1944–2019). Wyraźne ciążenie w kierunku filozofii egzystencjalnej i myśli chrześcijańskiej widoczne jest w wielu tekstach Daunysa, tworząc ważną część intertekstu wileńskiego. Najbardziej wyrazistym przykładem jest już kilkakrotnie przywoływany esej–album *Wilno: imię i słowo*. Dobrze już znany z *Pór roku* i *Znaków drogowych* dualistyczny charakter miasta silnie akcentują fotografie V. Balčytisa, z których (mimo konkretnych topografii) niczym Atlantyda zatopiona w symbolice i metaforyce chrześcijańskiej wyłania się miasto wielowarstwowe, nieuchwytne, na granicy bytu i transcendencji[43]. Jedną z perspektyw takiego rozumienia miasta (przestrzeni miejskiej) może wyznaczać *filotopia* A. Šliogerisa. W *Bycie i świecie…* (Būtis ir pasaulis: Tyliojo gyvenimo fragmentai, 1990, wyd. uzupełnione 2006; zob. Šliogeris, 2006) filozof przedstawił kluczowe pojęcia swojej filozofii: „metafizykę miłości do ojczyzny", „przestrzeń miłości" i – filotopię – „miłość do małej ojczyzny"[44]. W rozumieniu Šliogerisa filotopia to innymi słowy „refleksyjne patrzenie", wyrastające wprawdzie z jednego konkretnego ważnego miejsca, ale pozwalające na rozszerzenie horyzontów myślowych o uniwersalia zrozumiałe na całym świecie. W ten sposób to, co lokalne zostaje przeniesione w sferę dialogu uniwersalnego:

---

[41] Zadedykował mu referat zatytułowany *Tikėjimas ir vietovaizdis. Antano Maceinos krikščioniškoji akistata* [Wiara i krajobraz. Chrześcijańskie paralele Antanasa Maceiny] (Daunys, 1996b). Więcej zob. Kasner, 2020, s. 76.

[42] O znaczeniu i roli J. Girniusa w kulturze litewskiej Daunys pisał w eseju *Dešimtmečiai be Girniaus* [Dziesięciolecia bez Girniusa] (Daunys, 2007, ss. 126–129).

[43] Filozof Leonidas Donskis (1962–2016) charakteryzując album A. Šliogerisa *Melancholijos archipelagai* (Archipelagi melancholii [Šliogeris, 2009]) napisał: „Nie wątpię, że za pośrednictwem tej książki Šliogeris wprowadzi w obieg i utrwali kolejny termin (a jest autorem wielu) – to »fotozofia« (lit. fotosofija – M. K.). Fotografia jako filozofia pararelna to nie wymysł" (Donskis, 2010). Dla nakreślenia szerszego kontekstu tego zagadnienia należałoby w tym miejscu przywołać książkę Viléma Flussera (1920–1991) *Ku filozofii fotografii* (Flusser, 2015b), która została wydana także w języku litewskim (Flusser, 2015a).

[44] Wszystkie pojęcia z koncepcji filozoficznej A. Šliogerisa w oryg. lit.: „tėvynės meilės metafizika", „meilės laukas", „meilė gimtinei – filotopija", „mąstančio matymo tema" (Kardelis, 2020).

W młodości filotopię rozumiałem jako próbę przemyślenia, czym jest litewska wieś. Przemyśleć, ale najpierw zobaczyć. Słowo „matytojas" (ten, który patrzy i widzi) jest równoznaczne słowu „filotopas" (filotop). A teraz, gdy moja droga zbliża się ku końcowi, to słowo znów staje się dla mnie najważniejsze. Człowiek jako istota skończona jest przywiązany do tego, co już dawno nazwałem „miejscem po tej stronie horyzontu sensualnego". Bycie w konkretnym miejscu, a nie wszędzie i nigdzie, przywiązanie do miejsca nie jest przypadkową, a konstytutywną cechą człowieka (Nastaravičius, 2012).

Przemyślenia na temat filotopii i dyskurs z A. Šliogerisem stały się tematem eseju Daunysa *Zielony Bór* (Žalioji[45], datowany 1992), w którym opisuje swoją podróż do rodzinnych stron. Cytaty i przywołania Ewangelii św. Jana, dzieł teologicznych (Mistrza Eckharta, Vytautasa Bagdanavičiusa [1908–2001]) posłużyły jako punkt wyjścia do autorskiej refleksji nad doświadczeniem czasu i przestrzeni:

Krajobraz istnieje obok mnie. Jak go znajduję? Jak w nim uczestniczę, jestem? Z tego miejsca świat odnajduję za pośrednictwem języka. Wypowiadam rzecz, która właśnie wtedy istnieje. W ewangelicznym sensie: świat jest wypowiedziany i w ten sposób stworzony. To, co zostało wypowiedziane, ma moc mówienia (Daunys, 2007, s. 78).

Krajobraz jest dla Daunysa twórczą inspiracją:

Mówię o pejzażu, który – wierzę – zależy także od mojego mówienia. Pod tym względem ośmielam się nazywać siebie poetą, tj. osobą, która wierzy w realność wypowiadanych słów. Która widzi to, co mówi. Kiedy mówię *duch Wilna*, to po prostu widzę, co to jest (Daunys, 2007, s. 76).

W filozofii bytu A. Šliogerisa trzeba szeroko otworzyć oczy się na miejsce (otaczającą rzeczywistość), bo tam jest istota bytu. „**JA** widzę" (dosłownie: **patrzę i widzę**) to imperatyw filozoficzny łączący obydwu twórców. Dla Daunysa „widzenie" wymaga swoistego przekładu i zaistnienia w języku. Bez zbędnych słów, jak w Ewangelii według św. Mateusza: „Niech wasza mowa będzie: Tak, tak; nie, nie" (Mt 5,37). Najważniejsza jest jednak sfera duchowa, której „głód" („głód ontologiczny" słowami M. Eliadego, zob. Eliade, 1970, s. 87) twórca silnie odczuwał w Wilnie przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku[46]. Przestrzenią wspólną dla ontologii, filotopii i teologii jest w wileńskiej refleksji Daunysa doskonała miłość, którą należy rozumieć jako Agape:

[...] przecież nie wystarczy wywołać z bytu świata, jego przedmiotów, – wypowiadając trzeba kochać [...], kochając rzecz, świat, odkrywam, że został on wypowiedziany przez

[45] W oryginale lit. Žalioji giria – las na północnym wschodzie Litwy, na wschód od Poniewieża. Podczas powstania styczniowego 1863–1864 stacjonowały tam oddziały powstańcze; w czasach II wojny światowej miejsce Holocaustu; od roku 1945 działała tam partyzantka antysowiecka, o czym pisze w swoim eseju V. Daunys.

[46] „Odczuwam Wilno jako głód innej (duchowej) rzeczywistości" – stwierdzał w rozmowie z V. Valiušaitisem Daunys (Valiušaitis, 1989, s. 7).

kogoś, kto był przede mną albo razem ze mną; ten *ktoś* to najogólniej ujmując Bóg, światło, które wyprzedza rzecz (Daunys, 2007, s. 78).

Wieki dziejów Wilna wpłynęły na jego miejską strukturę, czyniąc ją wielopoziomową, wieloznaczną, wielogłosową. Czas sprzyjał tworzeniu i zapętlaniu kolejnych palimpsestycznych warstw zarówno Wilna realnego, jak i tego idealnego (postrzeganego jako idea). V. Daunys był obdarzony wyjątkowym darem uważności, dlatego w swojej twórczości (i twórczej działalności) tak konsekwentnie i umiejętnie, na poziomie estetycznym, etycznym, filozoficznym i teologicznym, rozwijał ideę Wilna jako wielogłosowego centrum ojczyzny, bałtyjskiej kolebki litewskości i zarazem domu wielu języków, kultur i narodów. Źródłem inspiracji była dla niego kultura litewska i kultura europejska (głównie literatura oscylująca wokół zagadnień egzystencjalnych i ontologicznych; filozofia chrześcijańska i egzystencjalna; ale także historia, muzyka, architektura i fotografia), osadzone na mocnym fundamencie chrześcijańskim (Biblia). Przełożone na język współczesnego miasta i doświadczenia czasów przełomu, utworzyły fascynującą swoją wielorodnością intertekstualną siatkę znaczeniową Wilna: miasta, które jest „kluczem do naszego wspólnego domu", „egzystencjalnym zadaniem Litwina, miejscem ontologicznego samopotwierdzenia", „główną zasadą życia" i „natchnieniem". Odczytanie, a wraz z nim aktualizacja tych wątków bywa wyzwaniem i próbą nie tylko dla badaczy, ale przede wszystkim dla każdego nowego pokolenia wilnian. W ten sposób intertekstualność wykracza poza samą literaturę, a także tworzy pole dla dialogu i refleksji nad nieustannie zmieniającą się przestrzenią i kondycją ludzką.

Bibliografia

Augustyn, św. (1977). *O państwie Bożym: Przeciw poganom ksiąg XXII* (W. Kornatowski, Tłum.). Instytut Wydawniczy PAX.

Bachtin, M. M. (1975). *Twórczość Franciszka Rabelais'go a kultura ludowa średniowiecza i renesansu* (A. Goreń & A. Goreń, Tłum.). Wydawnictwo Literackie.

Balbus, S. (1993). *Między stylami*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Barthes, R. (1977). *Image, music, text* (S. Heath, Tłum.). Hill & Wang.

Barthes, R. (1979). From work to text. W J. V. Harari (Red.), *Textual strategies: Perspectives in post-structuralist criticism* (ss. 73–81). Cornell University Press.

Borowy, W. (1921). *O wpływach i zależnościach w literaturze*. Krakowska Spółka Wydawnicza.

Burszta, W. (1998). *Antropologia kultury: Tematy, teorie, interpretacje*. Zysk i S-ka.

Čiočytė, D. (1999). *Biblija lietuvių literatūroje*. Lietuvių literatūros ir tauosakos institutas.

Culler, J. (2015). *Theory of the lyric*. Harvard University Press. https://doi.org/10.4159/9780674425781

Czyżewski, K. (1994). Wilno, czyli Regnum – Królestwo. *Krasnogruda*, *1994*(2–3), 175–176.

Daujotytė, V. (2015). Vaidotas Daunys: Egzistencinė sintaksė, kylanti iš ritmo. *Krantai*, *2015*(1), 4.

Daunys, V. (1985). *Metų laikai: Eilėraščiai*. Vaga.

Daunys, V. (1993a). *Vilnius: Vardas ir žodis*. (V. Balčytis, Fot.; N. Kvaraciejūtė, Red.). Regnum.

Daunys, V. (1993b). *Wilno: Imię i słowo* (B. Kaleda, Tłum.; V. Balčytis, Fot.; N. Kvaraciejūtė, Red.). Regnum.

Daunys, V. (1995a). *Dziady (Tryptyk Adamowi Mickiewiczowi)* (W. Piotrowicz, Tłum.). *Kurier Wileński*, *1995*(102), 5.

Daunys, V. (1995b). *Šeštoji diena: Esė*. Spindulys.

Daunys, V. (1996a). Dzień szósty: Tworzenie człowieka trwa nadal (A. Konicki, Tłum.). *Znad Wilii*, *1996*(9), 8.

Daunys, V. (1996b). Tikėjimas ir vietovaizdis: Antano Maceinos krikščioniškoji akistata. *Krantai*, *1996*(3), 5–10.

Daunys, V. (1999). *Kelio ženklai*. Regnum fondas.

Daunys, V. (2000a). *Dziady (Tryptyk ku czci Adama Mickiewicza)* (W. Piotrowicz, Tłum.). *Lithuania*, *2000*(3–4), 106–108.

Daunys, V. (2000b). ***Miałeś być w drodze… (W. Piotrowicz, Tłum.). *Znad Wilii*, *2000*(1), 102.

Daunys, V. (2000c).***W roku 1648 Janusz Radziwiłł wydał dekret… (W. Piotrowicz, Tłum.). *Znad Wilii*, *2000*(1), 99–101.

Daunys, V. (2001a). Preludium (W. Piotrowicz, Tłum.). *Znad Wilii*, *2001*(3–4), 273.

Daunys, V. (2001b). ***Wiersz rodzi się z podniebienia… (W. Piotrowicz, Tłum.). W A. Rybałko (Red.), *Sen Mendoga: Antologia literatury litewskiej lat dziewięćdziesiątych* (ss. 248–250). Książka i Wiedza.

Daunys, V. (2003). *Pastoviųjų vertybių versmė: Literatūros kritika* (E. Usačiovaitė, Oprac.). Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Daunys, V. (2007). *Kūrybos karalystės šviesa: Straipsniai, pokalbiai, esė* (E. Usačiovaitė, Oprac.). Versus aureus.

Donalitius, C. (1933). *Obrazy z życia chłopów XVIII-go wieku (blisko 200 lat temu) opowiedział Chrystjan Donalitius (Donalejtis, Duonełajtis) 1714–1780. Rok*. (K. P.[ietkiewicz], Tłum.). Skład główny u autora.

Donelajtis, K. [Donelaitis, K.]. (1982). *Pory roku: Metai* (Z. Ławrynowicz, Tłum.). Wydawnictwo Pojezierze.

Donskis, L. (2010, styczeń 25). *L. Donskio blogas: Arvydas Šliogeris tarp provokacijos ir tylos*. Donskis.lt. www.donskis.lt/lt/11/2171/l-donskio-blogas-arvydas-aliogeris-tarp-provokacijos-ir-tylos.

Durkheim, É. (1990). *Elementarne formy życia religijnego: System totemiczny w Australii* (A. Zadrożyńska, Tłum.; E. Tarkowska, Wstęp & Red. nauk.). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Eliade, M. (1970). *Sacrum – mit – historia*. (A. Tatarkiewicz, Tłum.). Państwowy Instytut Wydawniczy.

Eliot, T. S. (1920). *The sacred wood*. Methuen & Co.

Flusser, V. (2015a). *Fotografijos filosofijos link* (I. D. Klimkaitė, Tłum.). Išmintis.

Flusser, V. (2015b). *Ku filozofii fotografii* (J. Maniecki, Tłum.). Aletheia.

Genette, G. (1982). *Palimsestes: La littérature au second degré*. Seuil.

Głowiński, M. (1986). O intertekstualności. *Pamiętnik Literacki*, *1986*(4), 75–100.

Grass, G., Miłosz, C., Szymborska, W., & Venclova, T. (2001). *Pokalbiai apie atminties ateitį / Gespräche über die Zukunft der Erinnerung / Rozmowy o przyszłości pamięci* (M. Wälde, Oprac.). Baltos lankos.

Herbačiauskas, J. A. (1929). *Dievo šypsenos: Pirmas tomas.* Universitas.

Jakaitė, D. (2016). (Ne)būčiai atviros egzistencinės laiko patirtys Vaidoto Daunio ir Valdo Gedgaudo poezijoje. *Colloquia*, *2016*(36), 70–92.

Juozaitis, A. (1994). Wilno – duch honoru (fragm.) (M. N., Tłum.). *Krasnogruda*, *1994*(2–3), 178–180.

Kalėda, A. (2005). Mityczne miasto (Literackie obrazy Wilna). W A. Kalėda, *Od M do M: Szkice o literaturze polskiej i litewskiej* (ss. 61–76). ExLibris.

Kardelis, N. (2020). *A. Šliogeris*. W V. Serapinas (Red.), *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Pobrano 6 kwietnia 2021, z https://www.vle.lt/straipsnis/arvydas-sliogeris/

Kasner, M. (2009). Wilno na przełomie XX/XXI wieku: Pamięć i współczesność (na podstawie wybranych esejów Czesława Miłosza, Tomasa Venclovy i Vaidotasa Daunysa). *Acta litteraria comparativa*, *2009*(4), 194–205.

Kasner, M. (2020). Twórca w czasach przełomu: Nowe formy wyrażania wiary i religijności w tekstach Vaidotasa Daunysa. *Acta Baltico-Slavica*, *2020*(44), 65–84. https://doi.org/10.11649/abs.2020.010

Konickis, A. (2017). Poetinė Vaidoto Daunio filosofija. W A. Konickis, *Iš meilės išminties meilei: Filosofai neprofesionalai Lietuvos filosofijos kontekste: Monografija* (ss. 39–70). „Naujosios Romuvos" fondas.

Kristeva, J. (1967). Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman. *Critique*, *1967*(236), 438–465.

Kristeva, J. (1969). *Sèméiotikè: Recherches pour une sémanalyse*. Editions du Seuil.

Kristeva, J. (2015). *Semeiotike: Studia z zakresu semanalizy* (T. Stróżyński, Tłum.). Słowo/obraz terytoria.

Markiewicz, H. (1988). *Odmiany intertekstualności*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Nastaravičius, M. (2012, maj 7). *Filosofas Arvydas Šliogeris: „Pasitikiu principu «Aš matau». Todėl esu matytojas, o ne mąstytojas"*. 15min. https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/filosofas-arvydas-sliogeris-pasitikiu-principu-as-matau-todel-esu-matytojas-o-ne-mastytojas-285-216716

Nycz, R. (1990). Intertekstualność i jej zakresy: Teksty, gatunki, światy. *Pamiętnik Literacki*, *81*(2), 95–116.

Peluritytė-Tikuišienė, A. (2016). *Ribos architektonika: Šiuolaikinė lietuvių literatūra ir kontekstai*. Vilniaus universitetas.

Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of poetry*. Indiana University Press.

Riffaterre, M. (1988). Semiotyka intertekstualna: Interpretant (K. Falicka & J. Falicki, Tłum.). *Pamiętnik Literacki*, *1988*(1), 297–314.

Rilkė, R. M. (1975). *Poezija* (A. Bukontas, Tłum.). Vaga.

Rilkė, R. M. (1992). *Laiškai jaunam poetui* (A. Gailius, Tłum.). Regnum.

Šeina, V. (2004). Miesto erdvė V. Daunio kūryboje. *Gimtasis žodis*, *2004*(6), 12–14.

Šiukščius, V. (1999). *Mitopoetika lietuvių prozoje: Tekstų interpretacija*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Šliogeris, A. (1996). Vaidoto siluetai. *Naujoji Romuva*, *1996*(1–2), 6.

Šliogeris, A. (2006). *Būtis ir pasaulis: Tyliojo gyvenimo fragmentai*. Margi raštai.

Šliogeris, A. (2009). *Melancholijos archipelagai* (L. Donskis, Oprac.). Apostrofa.

Stoberski, Z. (1986). *Historia literatury litewskiej* (2. wyd., popr. i rozsz.). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Szczygłowski, N. (2020). Środek ciężkości przesunięty na Północ / Centre of gravity moving North. *Herito: Dziedzictwo, kultura, współczesność*, *2020*(40), 12–25.

Toporow, W. (2000). *Miasto i mit* (B. Żyłko, Tłum.). Słowo/obraz terytoria.

Tūtlytė, R. (2003). Nuo maištingos bohemos iki tylių meditacijų. W G. Viliūnas (Red.), *Naujausioji lietuvių literatūra: 1988–2002* (ss. 103–128). Alma littera.

Tūtlytė R. (2006). Raineris Maria Rilkė ir XX amžiaus lietuvių modernioji poezija. W R. Tūtlytė, *Išliekanti lyrika: XX amžiaus lietuvių poezijos vidinių struktūrų kaita* (ss. 26–34). Gimtasis žodis.

Usačiovaitė, E. (2007). Vaidoto Daunio kūrybos simboliai. W E. Usačiovaitė (Red.), *Vaidotas Daunys: Kūrybos karalystės šviesa: Straipsniai, pokalbiai, esė* (ss. 7–30). Versus aureus.

Valiušaitis, V. (1989). Įkurti Vilnių iš naujo: Pokalbį parengė Vidmantas Valiušaitis. *Nemunas*, *1989*(1), 7–10.

Wodak, R., & Krzyżanowski, M. (Red.). (2011). *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*. Oficyna Wydawnicza Łośgraf.

Żyłko, B. (2000). Wstęp tłumacza: Miasto jako przedmiot badań semiotyki kultury. W W. Toporow, *Miasto i mit* (B. Żyłko, Tłum. & Oprac.; ss. 5–30). Słowo/obraz terytoria.

Intertekst Wilna w twórczości Vaidotasa Daunysa

Streszczenie

Celem artykułu jest opis i analiza intertekstu Wilna w twórczości litewskiego poety, eseisty i wydawcy Vaidotasa Daunysa (1958–1995). Do realizacji zadania zostały wykorzystane kategorie *intertekstualności* i *intertekstu* (J. Kristeva, R. Barthes, M. Riffaterre, M. Głowiński, S. Balbus, R. Nycz). Dla każdego czytelnika poezji i eseistyki Daunysa, Wilno to konstrukt mentalny, wielowarstwowa struktura znaczeń, złożona metafora odnosząca się do konkretnego miejsca na mapie Europy Północno-

-Wschodniej, politycznego centrum niepodległej od 1990 roku Republiki Litewskiej. Już wczesna liryka Daunysa z debiutanckiego tomu *Metų laikai* [Pory roku, 1985] odwołuje się do tematyki miejskiej, która z czasem stanie się także ważnym motywem jego eseistyki. To tutaj po raz pierwszy pojawiły się tematy, metafory i symbole, które twórca rozwijał (przetwarzał) przez kolejne dziesięciolecie: miasta mitu, miasta natury, miasta wiary. Dorobek poetycki Daunysa ilustruje proces ewolucji od *miasta osobistego i psychologicznego* (zindywidualizowanego miejsca przeżyć podmiotu lirycznego, w którym historia dzieje się tu i teraz) do *meta-miasta* i *filozofii miasta* (idei Wilna ponadczasowego, wspólnotowego, sakralnego). V. Daunys był obdarzony wyjątkowym darem uważności, dlatego w swojej twórczości (i twórczej działalności) tak konsekwentnie i umiejętnie, na poziomie estetycznym, etycznym, filozoficznym i teologicznym, rozwijał ideę Wilna jako wielogłosowego centrum ojczyzny, bałtyjskiej kolebki litewskości i zarazem domu wielu języków, kultur i narodów. Źródłem inspiracji była dla niego kultura litewska i kultura europejska (głównie literatura oscylująca wokół zagadnień egzystencjalnych i ontologicznych; filozofia chrześcijańska i egzystencjalna; ale także historia, muzyka, architektura i fotografia), osadzone na mocnym fundamencie chrześcijańskim (Biblia). Przełożone na język współczesnego miasta i doświadczenia czasów przełomu, utworzyły fascynującą swoją wielorodnością intertekstualną siatkę znaczeniową Wilna.

Słowa kluczowe: literatura litewska; Vaidotas Daunys; Wilno; intertekstualność; intertekst Wilna; filozofia chrześcijańska; filozofia egzystencjalna; Biblia

The Intertext of Vilnius in the Works of Vaidotas Daunys

Abstract

The aim of the present article is to analyse the intertext of Vilnius in the works of the Lithuanian poet, essayist and editor Vaidotas Daunys (1958–1995) by drawing on the categories of *intertextuality* and *intertext* (J. Kristeva, R. Barthes, M. Riffaterre, M. Głowiński, S. Balbus, R. Nycz). In Daunys' poems and essays, the reader perceives Vilnius as a mental construct, multilayered structure of meaning or a complex metaphor referring to a specific place on the map of north-eastern Europe, the political centre of the independent Republic of Lithuania since 1990. His debut collection *Metų laikai* [The Four Seasons, 1985] containing his early lyrics deals with urban themes, which will also become one of the recurrent motifs in his essays. This collection introduces themes, metaphors and symbols developed and recreated by the author over the following decades: the city of myth, the city of nature, the city of faith. In his poetry, Daunys illustrates how the *personal* and *psychological city* (the

individualized place of the lyrical subject, where the history takes place here and now) evolves into the *meta-city* and *philosophy of the city* (Vilnius as a timeless and sacred city, with strong communal bonds). Daunys was a gifted observer, therefore, in his works (and artistic activities), at the aesthetic, ethical, philosophical and theological levels, he consequently and skilfully presented Vilnius as the central place of his homeland where multiple voices can be heard, as the Baltic cradle of Lithuanian culture and the home to many languages, cultures and nations. His source of inspiration was Lithuanian and European cultures (mainly literature oscillating between existential and ontological questions; Christian and existential philosophy; but also history, music, architecture and photography), based on the solid Christian foundation (the Bible). Translated into the language of the modern city and experience of the watershed years, these sources, displaying various forms of intertextuality, have created a multilayered web of meanings that Vilnius entails.

Keywords: Lithuanian literature; Vaidotas Daunys; Vilnius; intertextuality; intertext of Vilnius; Christian philosophy; existential philosophy; the Bible

Dr Małgorzata Kasner, PhD in Literature, Lithuanist, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw; PhD thesis – 1999, University of Warsaw; author of the first monograph about the Lithuanian poet Juozas Adomavičius-Kėkštas (*Juozas Kėkštas – paribio poetas* [Juozas Kėkštas: Poet of the Borderland], Vilnius 2002) and several scholarly articles, essays and reviews. She conducts extensive research on memory culture and issues of urban memory (the case of modern Vilnius).

Bibliography (selected): Po co lituanistom “Kresy”? [Are the Eastern Borderlands (“Kresy”) necessary in the research on Lithuania?], *Prace Filologiczne* 55, Warszawa (Warsaw) 2008, 131–142; Wilno – na pograniczu pamięci. Kilka uwag o badaniu pamięci na pograniczu [Vilna – in the borderland of memories: Some remarks on the problem of memory in a borderland], *Homo Historicus 2009*, Vilnius 2010, 387–395; O metodologii badań kultury pamięci miasta postsocjalistycznego (na przykładzie współczesnego Wilna) [On the methodology of research on the culture of memory of the post-socialist city (the example of contemporary Vilnius)], *Slavistica Vilnensis* 62, Vilnius 2017, 277–290; Vilnius archipelago: Performative walks around this performative city, *Slavia Meridionalis* 19, Warszawa (Warsaw) 2019, 1–18; (with Zofia Sawaniewska-Mochowa), Wariancje semantyczne pojęcia *kołtuna* w wybranych tekstach kultury polskiej i litewskiej [Semantic variations of the concept of *kołtun* ‘Polish plait’ in selected texts of Polish and Lithuanian cultures], *LingVaria* 15(29), Kraków (Cracow) 2020, 179–198; Twórca w czasach przełomu: nowe formy wyrażania wiary

i religijności w tekstach Vaidotasa Daunysa [An artist in a watershed time: New forms of expressing faith and religiosity in texts by Vaidotas Daunys], *Acta Baltico-Slavica* 44, Warszawa (Warsaw) 2020, 65–84.

Correspondence: Małgorzata Kasner, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, e-mail: malgorzata.kasner@ispan.waw.pl

Support of the work: This work was supported by core funding for the statutory activity of the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Competing interests: The author is a member of the Editorial Team of this journal.

Publication History: Received: 2021-06-16; Accepted: 2021-11-04; Published: 2021-12-21.